

Ernest Mandel

Internationell kapitalism och ”övernationalitet”

(januari 1967)

Denna artikel publicerades ursprungligen (på engelska) i *The Socialist Register* 1967. En del av artikeln översattes till svenska och gavs ut som broschyr av Uppsala Clartésektion 1967, översättare okänd. Översättningen har reviderats och kompletterats av Martin Fahlgren.

Det har sedan länge varit ett trivialt faktum att produktivkrafternas utveckling har växt ur nationalstatens ramar på den europeiska kontinenten. Internationella karteller och holdingbolag ökar ständigt sin kontroll över betydande delar av den europeiska ekonomin. Tysk industri – för att ta det mest uppenbara exemplet – kan inte överleva inom gränserna för den traditionella tyska staten. Den är i grunden expansionistisk, vare sig denna expansionism antar formen av en våldsam, militär erövring, riktad mot öst, som under första och andra världskriget, eller den tar den ”fredliga”, kommersiella erövringens väg mot väst, som den efter det andra världskriget ”valde” till följd av de förändrade politiska och militära styrkeförhållandena på kontinenten. I denna mening kan man säga att utvecklingen mot en västeuropeisk ekonomisk integration via Gemensamma marknaden [EEC] är en produkt av den kapitalistiska koncentrationen i internationell skala; ett försök av kapitalismen att förena produktivkrafternas utvecklingsnivå och graden av monopolistisk koncentration med nationalstatens överlevande. Genom att skapa ett större område inom vilket varor, kapital och arbetskraft kan cirkulera fritt, befriar den åtminstone delvis industrin från de bojor som malthusianska karteller, tullmurar och kortsynt ekonomisk nationalism pålagt den under mellankrigstiden.

Men Gemensamma marknaden är inte bara en produkt av kapitalkoncentrationen; den är också drivkraften i en ny fas av kapitalkoncentration på och utanför kontinenten. De flesta stora västeuropeiska företag betjänar huvudsakligen sin inhemska marknad, deras exportkvoter överstiger sällan 35 %. Naturligtvis finns det några undantag, som Belgiens och Luxemburgs stålindustri och Philipskoncernen i Holland. Men regeln gäller i stort sett för fabriksproduktionens alla större branscher, inklusive de stora maskinbyggnads- och konsumtionskapitalvarusektorerna.

Under de tio åren av snabb ekonomisk expansion i Västeuropa som började med Koreakrigets boom uppstod inte på allvar problemet med produktionsenheternas relativa storlek. Den allmänna expansionstakten var sådan, att det var säljarens marknad. Efterfrågan steg i allmänhet snabbare än tillgången; någon konkurrens på liv och död förekom inte. Den Gemensamma marknadens första fas, mellan 1958 och 1962, bevittnade alltså varken någon snabb tillväxt av produktionsbegränsande *karteller* eller någon *stark koncentrationsprocess*. Visserligen täckte *arbetsgivarorganisationer* alla industrigrenar med kartelliknande *branschorganisationer*,¹ men under de rådande ekonomiska förhållandena behövde de inte vidta någon fördelning av marknader eller några produktionsbegränsningar.

¹ Under Gemensamma marknadens första år upprättades branschorganisationer och gjordes sammangående på Gemensamma marknadens nivå med i medeltal omkring ett tusen årligen. En förteckning med alla arbetsgivarorganisationer och branschorganisation som bildats i Gemensamma marknaden sedan 1958 omfattar 513 sidor. Bilaterala exklusiva handelsöverenskommelser mellan olika firmor inom Gemensamma marknaden har anmälts i 36 000 fall.

År 1962 tycks ha utgjort en gräns mellan denna första fas av allmän eufori och nästa fas i Gemensamma marknadens utveckling, under vilken problem började uppstå. Under den föregående allmänna högkonjunkturen hade produktionskapaciteten varit klart större än den faktiska efterfrågan inom en hel rad nyckelsektorer, vilket vi visade 1963.² Överkapacitet började uppträda och konkurrensen blev intensivare. Rationaliserings- och koncentrationstakten ökade därför, och den logiska riktning som den kapitalistiska koncentrationen tog var mot bildandet av företag och produktionsenheter som inte var anpassade till storleken hos någon nationell marknad, utan till storleken hos Gemensamma marknaden som sådan.

Tre sorters kapitalkoncentration

Tre sorters kapitalkoncentration var teoretiskt möjliga, och alla tre har börjat förverkligas inom Gemensamma marknaden:

Den första av dessa är fusion av existerande nationella företag, där de hittills mest uppseendeväckande har varit sammanslagningen av de två ledande trusterna inom den italienska kemiska industrin, *Edison* och *Montecatini*, sammanslagningen av två betydande franska kemiska trusters, *Kuhlmann* och *Ugine* samt överenskommelsen om nära samarbete mellan de två stora västtyska biltrusterna, *Volkswagen* och *Daimler-Benz*, Den andra formen är fusion (man borde i de flesta fall snarare tala om absorption) mellan nationella bolag i olika EEC-länder och stora amerikanska bolag: *General Electric's* absorption av *Machines Bull* och *Olivetti*, USA-trusten *General Motors'* nyligen aviserade men ännu ej bekräftade köp av familjen *Agnellis* kontrollerande andel i det jättelika FIAT.

Den tredje formen är fusion av nationella bolag från de olika EEC-länderna till nya enheter i vilka det nationella kapitalet inte längre är dominerande, utan i vilka kapitalet är mer eller mindre lika fördelat på två, tre eller flera EEC-länder (i några fall också på andra västeuropeiska länder med deltagande av brittiskt, schweiziskt, svenskt och till och med spanskt kapital). De mest betydelsefulla exemplen på detta område har varit sammanslagningen av kontinentens två viktigaste trusters inom fotografisk utrustning och material, belgiska *Gevaert* och västtyska *AGFA*, fusionen av den holländska ståltrusten *Hoogovens Ijmuiden* och de tyska ståltrusterna *Dortmund Hörder-Hütten-Union* och *Hoesch*, sammanslagningen av den franska finansgruppen *Schneider* och den belgiska *Empain*, överenskommelsen om intimt samarbete mellan Frankrikes största kemiska trust *Rhône-Poulenc*, och den tyska trusten *Bayer* och så vidare.

Framträngandet av amerikanskt kapital inom Gemensamma marknadens murar, antingen det sker i form av nya rent amerikanska dotterbolag eller genom samgående med eller absorption av existerande europeiska enheter, representerar alltid ytterst ett medel med vilket en del av den europeiska marknaden fräntas europeiskt kapital, (utom i de fall då det gäller introduktion av nya produkter till denna marknad, i den utsträckning som dessa inte automatiskt reducerar marknaden för existerande europeiska produkter). Det vore orealistiskt att anta, att det europeiska kapitalet inte kommer att reagera och försvara sig mot denna process. I samma mån som vi här står inför en process av intensifiering av den internationella kapitalistiska konkurrensen, betyder sammansmältningen av amerikanska och europeiska bolag i 99 fall av 100 i realiteten ett nederlag för det europeiska kapitalet som en följd av denna konkurrens. Man kan inte rimligen ta för givet, att europeiska kapitalister skall acceptera sitt nederlag som oundvikligt. De kommer att åtminstone försöka avvärja det. Å andra sidan finns det tre skäl varför processen av kapital- och industrisammanslagning inte huvudsakligen kan ske i form av fusion av existerande nationella bolag eller enheter, utan snarare kommer att ske genom

²

upprättandet av nya bolag och enheter, baserade på en *internationell kapitalkoncentration*. För det första är, inom vissa industrier, kapitalutgifternas storlek och riskerna för teknologisk föråldring innan det investerade kapitalet avskrivits sådana, att vidare utveckling inom dessa branscher blir omöjlig i nationell skala. Två slående exempel erbjuder flygplansindustrin, som kan fortsätta att hålla jämna steg med de tekniska möjligheterna endast genom förenade engelsk-franska samriskföretag (joint ventures), såsom Concordeprojektet, och rymdindustrin, där det enda realistiska projektet, ELDO, är beroende av ett samarbete mellan samtliga kapitalistiska krafter i Europa. Utveckling av atomindustrin har redan visat sig vara omöjlig på basis av privat företagsamhet; utan statliga initiativ och statlig finansiering skulle väst inte ha haft någon atomindustri. Flyg- och atomindustrin har alltså gett ytterligare slående bevis för den gamla marxistiska tesen, att produktivkrafterna i vår tid uppenbarligen har växt ur både det privata ägandets och nationalstatens gränser. För det andra tvingar den hårdnande internationella konkurrensen, speciellt mellan nordamerikansk och västeuropeisk industri, den europeiska kapitalismen till ett rasande tempo på den teknologiska innovationens område, som de traditionella finansgrupperna inte förmår upprätthålla. Utlägg och risker är så stora, att ett felaktigt beslut skulle kunna sluka alla reserver hos några av de största holding- och investmentbolagen. Principen att sprida risker och reducera fasta driftskostnader leder logiskt fram till idén om internationellt samgående. Denna trend underlättas av vanan att hålla gemensamma överläggningar om alla stora problem som möter varje särskild industrigren – en vana som blev fast etablerad under Gemensamma marknadens tidigare år. För det tredje, och än en gång för att hålla jämna steg med de jättelika nordamerikanska monopolen, blir det nödvändigt att skapa finans- och produktionsenheter inom EEC av sådana dimensioner att de uppenbarligen ligger utom räckhåll för varje nationell trust.

På den internationella konkurrensens område har den amerikanska kapitalismen fortfarande enorma fördelar av sin ekonomis väldiga dimensioner. För att neutralisera dessa fördelar blir det nödvändigt för de största bolagen och produktionsenheterna inom EEC att inom några få år fördubbla eller tredubbla sin storlek. Ännu en gång är internationell sammanslagning det självklara svaret på problemen.

Nationell och övernationell statsmakt

Om man ser till Romfördragets bokstav, är Gemensamma marknaden formellt ett frihandelsområde omgärdat av en gemensam yttre tullmur. Den historiska föregångare, som man får i tankarna är den tyska *Zollverein* från 1867, som också hade sitt särskilda, indirekt valda parlament och som blev det sista steget mot konstituerandet av ett enat tyskt rike. I sig själv är Gemensamma marknaden inget annat än ett medel att underlätta handels expansion, och dess inflytande på de nationella ekonomierna hos de sex medlemsländerna har ännu inte gått utöver denna gräns. Varken prisnivån, den ekonomiska utvecklingens allmänna trender eller lokaliseringen av industrin har på något avgörande sätt förändrats av uppkomsten av EEC-institutionerna. Men med en ökad internationell kapitalkoncentration inom de sex medlemsländerna sätts nya och enorma krafter i arbete, som totalt kan förändra denna situation; det är nödvändigt att påvisa de kvalitativa förändringar som inom två viktiga områden kommer att uppstå som resultat av ett genombrott inom den internationella kapitalkoncentrationen.

Staten betraktas i dag som den borgerliga klassens viktigaste maktinstrument, inte bara för försvaret av den privata egendomen gentemot de arbetande klasserna, utan också i försöken att garantera monopolprofiterna gentemot hotet från svåra ekonomiska kriser. Så länge det kapital som investeras i ett lands industri huvudsakligen är inhemskt, är staten i allt väsentligt den inhemska kapitalistklassens instrument. När det investerade kapitalet i huvudsak är utländskt står vi inför ett halvkolonialt land, där staten i stor utsträckning försvarar de utländska investerarnas intressen. Men vilken situation skulle uppstå, om de sex EEC-ländernas

viktigaste fabriker och banker ägdes varken av in- eller utländska kapitalister, utan av en blandning av kapitalister från de sex länderna, som tillsammans ägde dem? Ur borgerlig rationalitetssynpunkt borde då staten självfallet bli ett instrument för dessa kapitalister tillsammans. Men skulle det vara möjligt att effektivt försvara intressena hos de sammantagna tysk-fransk-italiensk-holländsk-belgiska kapitalisterna inom ramen för t.ex. den italienska eller den holländska staten? Uppenbarligen inte. Uttryckt i klartext: En konjunkturnedgång som hotade att växa till en allvarlig kris i de sex länderna skulle inte kunna bemötas med monetära, ekonomisk eller skattepolitiska medel av de italienska och holländska staterna ensamma. Den skulle – i den mån de världsekonomiska förhållandena fortfarande tillät en sådan temporär lösning – endast kunna bemötas genom en gemensam monetär, skatte- och ekonomisk politik av alla sex länderna tillsammans.

Med andra ord: *Den ökande kapitalkoncentrationen inom Gemensamma marknaden, uppkomsten av stora sammansatta bank- och industrienheter som inte i huvudsak tillhör någon nationell kapitalistklass, representerar den materiella infrastrukturen för uppkomsten av övernationella statsmaktsorgan inom Gemensamma marknaden.* Ju mer kapitalkoncentrationen ökar, desto starkare blir trycket mot en överföring av vissa givna maktresurser från de sex ländernas nationella statsmakter till övernationella organ inom Gemensamma marknaden.

Å andra sidan, ju mer obehindrat varor, kapital och arbetskraft kan cirkulera bland EEC-länderna, desto starkare blir den tendens, som kommer att påtvingas de stora kapitalistiska företagen, att placera industrier så nära de stora konsumentgrupperna som möjligt. Detta ger en dominerande betydelse åt Gemensamma marknads "Industriella hjärta", ett område som grovt kan avgränsas med triangeln Paris – Amsterdam – Dortmund. Stora förskjutningar i lokaliseringen kan uppkomma som resultat av denna tendens, tillsammans med förflyttningar som bestäms av teknologiska förändringar eller av förändringar i råmaterialkällorna (som t.ex. den nuvarande trenden mot etablering av stålindustri i närheten av havet). Den stora tyska kemiska industritrusten *Badische Anilin* har aviserat sin avsikt att överföra sin huvudfabrik och firmans huvudkontor från Ludwigshafen till Antwerpen, där världstruster inom kemins område nu bygger stora fabriker för att producera för EEC-ländernas behov. På liknande sätt leker Ruhr's stålbaroner med tanken på en massiv flyttning av den västtyska stålindustrin till den holländska kusten.

Hur långt har det internationella kapitalets koncentration avancerat inom EEC?

En fråga inställer sig omedelbart: Hur stark är denna process av internationell kapitalkoncentration inom Gemensamma marknads gränser? Svaret är naturligtvis att den bara befinner sig i begynnelsestadiet och att dess konsekvenser för den totala samhällsekonomiska situationen i EEC-länderna hittills endast varit marginella. De fem stora EEC-ländernas viktigaste fabriker och banker är idag otvivelaktigt fortfarande övervägande nationella.³ Statistiska data är erkänt ofullständiga på detta område. Men i en fransk regeringspublikation kan man läsa, att under de senaste åren har mindre än tio procent av investeringarna i fabriker och utrustning inom fransk industri utgjorts av utländska investeringar. När det gäller Västtyskland, där det utländska kapitalet till följd av militära nederlag och ockupation är mest koncentrerat, uppskattar *Deutsche Bundesbank* att de totala utländska kapitalinvesteringarna vid slutet av år 1964 uppgick till nära 3 miljarder dollar vilket utgjorde något mer än 15% av de **totala** kapitalinvesteringarna i landet. Andelen var mycket högre inom bil- och petroleumindustrin och inom industrin för elektronisk utrustning. Ungefär 60% av dessa utländska

³ Med undantag av Luxemburg, vars ekonomi domineras ståltrusten A.R.B.E.D., i vilken belgiskt och franskt kapital intar en större plats än det inhemska.

investeringar var amerikanska, medan 25% tillhörde EEC-länder. Samtidigt har utvecklingen mot internationellt samgående mellan finansiella, industriella och kommersiella bolag startat och börjar i dag öka farten, av de orsaker som här har angetts och som är förbundna med trenderna hos både neo-kapitalistiska expansioner och neo-kapitalistiska konjunkturedgångar.⁴ Ett anslående exempel är skapandet av en internationell finansgrupp⁵, som dominerar uthyrning av industriell utrustning till enskilda firmor (en relativt ny teknik), i hela Västeuropa. Ett annat är skapandet av ett gemensamt exportbolag av åtta europeiska truster inom den kemiska industrin, av vilka tre är franska, tre tyska, en italiensk och en belgisk.

Ju längre det nuvarande stadiet av intensifierad konkurrens och isolerade nationella konjunkturfällor inom EEC-länderna fortsätter – Frankrike och Italien upplevde en sådan nedgång under större delen av 1964 och början av 1965, Tyskland, Holland och Belgien upplever den just nu – desto snabbare kommer processen av internationell kapitalkoncentration inom de sex länderna att gå. När en generell lågkonjunktur inträffar i samtliga sex länder (och detta tycks oss vara oundvikligt), kommer ”sanningens ögonblick” för Gemensamma marknaden. Den kommer antingen att splittras av de krafter av ”nationellt självförsvar” som utvecklas av de nationella borgerliga klasserna, vilket kommer att medföra åtminstone vissa former av återgång till ekonomisk nationalism, protektionism etc., eller så kommer den att tvingas framåt mot motåtgärder på EEC-nivå, i vilket fall de överstatliga institutionerna kommer att överta några av de avgörande penning- och skattepolitiska funktionerna från nationalstaterna. *En gemensam EEC-valuta och ett gemensamt skattesystem inom EEC skulle därvid bli en oundviklighet. Deras uppkomst skulle utgöra det avgörande beviset på att övernationell statsmakt i den västeuropeiska bourgeoisieens ögon har blivit ett effektivare krisinstrument än nationalstaten.* Kampen mellan dessa två tendenser kommer att avgöras av den relativa styrkan hos de borgerliga krafter som har intresse av resp. gör motstånd mot internationell kapitalsammanslagning *vid denna speciella tidpunkt.* Därför är det i dag omöjligt att göra konkreta förutsägelser om hur denna kamp kommer att sluta. Det är inte heller särskilt välbetänkt att i dag slå fast att Gemensamma marknaden har kommit för att stanna, är något oupplösligt. *Det avgörande provet blir en allmän konjunkturedgång i Västeuropa.* Innan en sådan inträffar är det för tidigt att avgöra vilken av dessa tendenser som slutligen kommer att ta överhanden. Under den franska och italienska lågkonjunkturen 1964 vidtogs vissa åtgärder av klart protektionistisk karaktär (t. ex. till förmån för den italienska bilindustrin och den franska kylindustrin). Dessa åtgärder orsakade inte någon allvarlig kris i Gemensamma marknaden helt enkelt därför att de var *partiella* åtgärder, som riktades mot en *partiell* konjunkturedgång. I händelse av en allmän nedgång är det mycket svårt att föreställa sig en återgång till protektionistiska åtgärder, som inte skulle innebära en upplösning av Gemensamma marknaden.

Den allmänna kris inom stålindustrin i vilken EEC-länderna är inblandade, ger en antydning om vilka slags spänningar en allmän konjunkturedgång snabbt skulle åstadkomma inom Gemensamma marknaden. Hittills har kol- och stålunionens Högsta myndighet helt misslyckats med att bekämpa krisen, på samma sätt som den tidigare misslyckats med att förebygga, stoppa eller ens dämpa den allmänna nedgången inom kolbrytningsindustrin. Kapitalistintressena är medvetna om detta misslyckande och de skrädder inte orden när de talar

⁴ Se min artikel i **Socialist Register 1964**

⁵ *Interlease*, skapad av den belgiske *Banque de Bruxelles*, den franska *Banque d'Indochine*, en västtysk och en holländsk bank, den italienska *Banca Commerciale Italiana*, den spanska *Banco Español de Crédito*, och den brittiska *Hambre Bres*. Andra europeiska projekt som drivs gemensamt av finanskapital av olika nationaliteter är, för att bara nämna två exempel, *Syndicat Européen d'Etudes et de Financement*, som skapats av sex banker från fem länder, och trusten *Euro-Finance*, skapad av belgiska *Société Générale*, västtyska *Deutsche Bank*, italienska *Banca Commerciale Italiana*, schweiziska *Crédit Suisse* och en holländsk bank.

om det.⁶ Rationaliseringsplaner som görs upp eller genomförs styrs av de nationella regeringarna; i bästa fall sammanjämkas dessa planer av den Högsta myndigheten i Luxemburg. Men under de omständigheter som ges av den redan uppnådda graden av internationell kapitalkoncentration, är effektiviteten hos dessa nationella planer utomordentligt begränsad. Om Kol- och stålunionen inte lyckas åstadkomma internationell disciplin bland sina medlemmar, kan den mycket väl komma att falla sönder. Gentemot detta står emellertid att det europeiska parlamentet i Strasbourg redan öppet har rest kravet på en gemensam västeuropeisk valuta, (*euro-franc*). Konsultationer mellan de sex EEC-ländernas finansministrar rörande enhetliga beskattningssystem framskrider sakta men säkert. Den internationella valutakrisen, i vilken Frankrike intar en annan ståndpunkt än de övriga EEC-länderna, tycks vara en stor stötesten på vägen mot ett enhetligt penningssystem. Men detta skulle vara en faktor av underordnad betydelse om de sex i morgon konfronterades med en allvarlig allmän konjunkturnedgång.

Övernationellitet och amerikansk konkurrens

Det var ingen tillfällighet att de Gaulle framtvängde den minnesvärda krisen inom Gemensamma marknaden 1965 kring frågan om finansieringen av Gemensamma marknadens gemensamma jordbrukspolitik. Valet av denna "vattendelare" återspeglade mycket mindre den (snabbt avtagande) betydelsen av Frankrikes bondebefolkning i den franska väljarkåren, än den, i de Gaulles ögon, avgörande betydelsen av en kvalitativ förstärkning av den övernationella makten hos Gemensamma marknadens myndigheter. EEC-kommissionens ursprungliga plan var att i händerna på de övernationella samla betydande fonder, som skulle insamlas genom speciella tullar på införsel av jordbruksprodukter från länder utanför Gemensamma marknaden. Idag finansieras Gemensamma marknadens budget via subsidier från de sex regeringarna. Om kommissionens ursprungliga plan genomförts, skulle de övernationella organen 1 januari 1972 ha haft fonder uppgående till 2,3 miljarder dollar, och skulle ha blivit ekonomiskt oberoende av de nationella regeringarna. Detta ville de Gaulle till varje pris undvika. Men de Gaulles avsikt att bevara Frankrikes suveränitet och göra det till Europas ledande makt förefaller självförintande. För genom att motsätta sig samgående mellan franska, tyska och italienska industrimän underlättar han bara amerikanernas uppslukande av dem! *Machines Bull*, den största franska tillverkaren av datamaskiner, absorberades av *General Electric*, men kunde säkert ha undgått detta om den i tid förenat sig med italienska, brittiska och västtyska firmor. Dess öde är typiskt för situationen.⁷ De Gaulle sitter fast i konflikten mellan sin antiamerikanism och sin ovilja mot övernationellitet. Det tryck mot kapitalkoncentration, som nu antar en alltmer utpräglad internationell karaktär, kommer till slut att bryta hans motstånd.

Från 1964 och framåt började den övernationella EEC-kommissionen en systematisk kampanj för att fästa de europeiska kapitalisternas uppmärksamhet på de enorma storleksskillnaderna mellan de största nordamerikanska och de största västeuropeiska företagen. 1964 var av de 100 största bolagen i den kapitalistiska världen 65 amerikanska, 5 japanska, 11 brittiska och bara 19 från EEC-länderna. Gemensamma marknadens största bilföretag tillverkar fem gånger

⁶ Ett dokument som nyligen avfattades av den belgiska stålindustrisammanslutningen betraktar Kol- och stålunionen som ett "närapå fullständigt misslyckande".

⁷ *The Economist* av 19 november 1966 anger att förhandlingar om produktion av en enda anglo-fransk elektronisk datamaskin pågått i hemlighet och brutit samman i slutet av 1965. De skulle naturligtvis kunna återupptas den dag Storbritannien upptas i EEC. Sådana perspektiv är en av de huvudkrafter som pressar engelsk kapitalism framåt mot denna "lösning" på dess nuvarande problem, den andra är rädslan att brittiska företag, i händelse av samgående mellan de största europeiska trusterna, skulle krossas mellan EEC:s och USA:s giganter. Både förhoppningarna och rädslan skyntar bakom herr Wilsons önskan om en "europeisk teknologisk gemenskap", som kan reducera den växande klyftan mellan västeuropeisk och amerikansk "know-how".

färre bilar än den största amerikanska, fastän Gemensamma marknadens bilindustri redan nått nästan 70% av den amerikanska bilproduktionen. Västeuropas största ståltrust har en omsättning som är 3.5 gånger mindre än Amerikas största, och så vidare. Till denna storleksskillnad kommer en skillnad beträffande kapital- och arbetsinsatser inom forskningen, som i en tid av ständigt pågående teknologisk revolution är ett enormt handikapp i konkurrensen. Enligt en av O.E.C.D. nyligen publicerad undersökning uppgick år 1962 utgifterna per capita för forskning och utvecklingsarbeten i USA till 93.7 dollar, mot 33.5 i Storbritannien och ett genomsnitt av knappt 20 dollar i EEC-länderna. Antalet personer aktivt sysselsatta inom forskning var 10.4 av 1000 bland den sysselsatta befolkningen i USA, mot 6.1 i Storbritannien och i genomsnitt mindre än 4 inom EEC, 1965 uppskattades de kostnader som lades ned på forskning i USA till 13.4 miljarder dollar mot 5.8 miljarder i Västeuropa inklusive Storbritannien. Av alla dessa skäl försökte EEC-kommissionen uppmuntra en sammanslagnings- och koncentrationsprocess, inte bara genom propaganda utan också genom att omtolka Romfördraget och aktivt förbereda de legala ramarna för skapandet av s.k. europeiska bolag. Detta skulle implicera en ny typ av ekonomisk lagstiftning, som skulle kunna tillämpas på de sex EEC-länderna som helhet, för vilken EEC-domstolen skulle bli den högsta rättsliga instansen. Ansträngningar görs samtidigt för att skapa en europeisk kapitalmarknad, som förespråkas av EEC-ländernas bankförening. Detta vore ett typiskt exempel på den för marxister välkända tendensen hos den rättsliga överbyggnaden att anpassa sig till förändrade egendomsförhållanden, i detta fall uppkomsten av en form av kapitalistiskt ägande som har växt ur den gamla europeiska nationalstaten.⁸

Detta är på intet sätt någon sorts ideologisk lek, som den övernationella EEC-kommissionen bedriver i syfte att skaffa sig makt. Kapitalistklassens representanter utövar ett energiskt tryck i samma riktning. Gemensamma marknadens officiella arbetsgivarorganisation UNICE, (*Union des Industries de la Communauté Européenne*), tillställde i april 1965 EEC-kommissionen ett memorandum, i vilket den begärde lagstiftning som skulle underlätta internationell sammanslagning av företag och i vilken den uttryckligen förklarade att en ökning av företagets storlek bör betraktas som en av den Gemensamma marknadens viktigaste uppgifter. Ytterligare ett memorandum i samma fråga publicerades sommaren 1966. I samma anda offentliggjorde den internationella handelskammaren i oktober 1965 en deklARATION, som efterlyste en eliminering av alla juridiska och skattetekniska hinder för koncentration eller ”joint ventures” mellan företag.⁹

En ”öppen” eller ”stängd” gemensam marknad?

Frågan om Gemensamma marknadens yttre tullar måste behandlas i termer av samma grundläggande trend som förklarar den internationella kapitalsammanslagningen; accelererad teknologisk innovation och ökad internationell konkurrens. De olika nationella industrierna inom Gemensamma marknaden hade från början olika utgångslägen. Benelux-ländernas och i hög grad också Västtysklands industrier var vana vid låga tullmurar och vid att rikta sig utåt,

⁸ Den franska dagstidningen **Le Monde** publicerade en roande artikelserie av Paul Fabra (*Comment faire naître des sociétés européennes?*), som pekade på svårigheterna för ”europeiska” företag att upprättas inom ramarna för de existerande nationella systemen för handelsrätt (29 juni 1965, *et seq.*). En ny studie som uppträdde i samma tidning (20–21 november 1966) menar också att dessa ”europeiska företag” fortfarande är något ute.

⁹ I sin bok [Monopolkapitalet](#) noterar Baran och Sweezy att termen ”multinationellt företag” först användes av David E. Lilienthal och sedan spreds via en speciell rapport i **Business Week**. Ordföranden i IBM:s europeiska dotterbolag gjorde en lysande analys av det ”multinationella företaget” i ett tal som hölls i Bryssel i oktober 1966. Han efterlyste multinationellt kapital och dotterbolag som helst borde ledas av medborgare i de länder där de bildades (**L’ECHO de la Bourse**, 11 oktober 1966). Detta är mycket annorlunda än den faktiska verkligheten om man studerar de amerikanska ”multinationella företagen”, som inte är ”multinationella” alls utan fullständigt dominerats av amerikanskt kapital. Men det representerar ganska väl vad som händer i de firmor som bildas av kapitalister i de olika länderna i Gemensamma marknaden.

mot världsmarknaden. Italiensk och speciellt fransk industri var tvärtom van vid högt tullskydd och vid att i huvudsak leverera till hemmamarknaden. Dessa senare länder kom med nödvändighet att begära ett starkt skydd mot konkurrens från länder utanför Gemensamma marknaden. Romfördraget erbjöd dem ett partiellt skydd i form av en gemensam tull som, även om den var lägre än deras nationella tullar, var avgjort högre än de som de traditionella frihandelsländerna tidigare haft.

Bakom dessa olika attityder till tullskyddsproblemet och Gemensamma marknadens yttre tullar ligger naturligtvis skillnader i konkurrenskapacitet, och ur dessa skillnader uppstår ofrånkomliga preferenser beträffande en öppen eller en stängd gemensam marknad. För den franska industrin, som vid Gemensamma marknadens bildande var svagare, mindre koncentrerad och teknologiskt mer efterbliven, framstod ett upphävande av skyddet inom Gemensamma marknaden som ett vågspel och gör det till och med idag. Händelser som det allvarliga slag, som tillfogades den franska kylindustrin genom italiensk konkurrens¹⁰ bekräftade delvis dessa farhågor, även om strävandena mot koncentration och specialisering, ivrigt stödda av gaullistregimen, har gett vissa resultat. Men det är tydligt att den franska industrin, även om den ogärna vill ge upp de vinster den gör på Gemensamma marknaden¹¹ inte är beredd och inte på lång tid kommer att vara beredd att vidta någon expansion utanför Gemensamma marknadens gränser. Av denna anledning fortsätter den franska industrin och den franska regeringen att hålla fast vid behovet av ett verkligt tullskydd mot inflöde av industrivaror från konkurrerande områden utomlands, och motsätter sig en breddning av Gemensamma marknaden mot varje betydande industriland, (medan de kan acceptera att uppta länder som Spanien, eftersom detta inte skulle medföra något allvarligt industriellt konkurrenshot). I en totalt annorlunda situation befinner sig Västtyskland, vars export till icke EEC-länder är mycket betydelsefullare än exporten inom Gemensamma marknaden. Västtysklands industri, som befinner sig i full utveckling, känner sig kapabel att mäta sig med varje konkurrent, inklusive den amerikanska industrin. Exportsiffrorna utvisar en förvånansvärd frammarsch. Mellan 1958 och 1965 steg exporten av maskiner och transportmedel från en årlig summa av mindre än 4 miljarder till över 7 miljarder dollar, exporten av kemiska produkter steg från mindre än en miljard till mer än 2 miljarder. Dessa siffror närmar sig USA:s trots att detta lands befolkning är tre gånger större än Västtysklands! Det är därför förstäeligt att Västtyskland är mycket mer förtröstansfullt än övriga medlemsstater när det gäller planerna på en utvidgning av Gemensamma marknaden mot England, de övriga EFTA-staterna eller till och med Kanada och USA; ett atlantiskt frihandelsområde är inget projekt som orsakar fruktan mellan Rhen och Elbe. Genom en egendomlig paradox är de franska protektionistiska planerna (som på detta område väl sammanfaller med de Gaulles politiska schema) än en gång ganska självförödande. När den amerikanska industrin hotar att bli utestängd från Gemensamma marknaden av de höga yttre tullarna, så kringgår den helt enkelt detta hinder genom att etablera företag inom Gemensamma marknadens gränser.¹² Och Frankrike har blivit det EEC-land som under de senaste åren lockat till sig mer amerikanskt kapital än något av de fem andra. Faktum är att de Gaulle, samtidigt som han accentuerat sina

¹⁰ Tillverkningen av kylskåp i Frankrike minskade från 913 000 år 1960 och 978 000 år 1961 till 834 000 år 1962 och 953 000 år 1963. En återhämtning kom 1964 med 1,06 miljoner enheter. Under samma period uppvisade den italienska kylskåpsindustrin en sensationell expansion: 977 000 enheter 1960, 1,53 miljoner 1961, 1,77 miljoner 1962, 2,19 miljoner 1963 och 2,18 miljoner 1964.

¹¹ Mellan 1958 och 1965 (de tre första kvartalen) steg Frankrikes export per kvartal till EEC-länderna från 234 miljoner dollar till 997 miljoner, dvs med 347 %. Motsvarande ökning för belgisk export var 278 % och för västtysk export 253 %. Export till EEC-länder svarade bara för 22,1 % av den totala franska exporten 1956; för de första tre kvartalen 1965 var siffran 40 %. För Västtyskland steg EEC:s andel i den totala exporten bara från 27,3 %, 1958 till 35,1 % under de tre första kvartalen av 1965.

¹² En undersökning av EEC-kommissionen uppskattar att amerikanska dotterbolag svarade för 24% av bilproduktionen, 15 % av syntetiskt gummi och 10 % av den petrokemiska produktionen i EEC-länderna år 1965.

antiamerikanska appeller till förmån för en återgång till guldmyntfot, i tysthet har uppmuntrat amerikanska kapitalinvesteringar i Frankrike.¹³

Socialisterna och Gemensamma marknaden

Socialisternas inställning till Gemensamma marknaden kan bäst härledas från den traditionella marxistiska ståndpunkten när det gäller kapitalistisk koncentration. Marxister är inte för truster i motsats till småföretag, samtidigt som de inser att alla försök att artificiellt skydda småföretag mot kapitalistisk koncentration är en reaktionär politik. Socialister pekar därför på att småföretag som uppslukas av stora truster är ett tecken på en oundviklig process av kapitalistisk koncentration, vilket bör öka trycket till förmån för kollektivt ägande av produktionsmedlen.

Utifrån samma perspektiv vore det inte meningsfullt att ur marxistisk synpunkt kräva vare sig borgerliga överstatliga befogenheter över nationalstaten, eller försvar av den borgerliga nationalstaten mot tillväxt av överstatliga befogenheter. Såväl tendenserna till kapitalkoncentration som att nationalstaten blir otidsenlig på den europeiska kontinenten är tecken på att socialistiska lösningar är övermogna: behovet av en planerad ekonomi baserad på kollektivt ägande inom ramen för en socialistisk federation i Europa (som givetvis inte skulle begränsas till de sex länderna i Gemensamma marknaden). Men detta allmänna teoretiska förhållningssätt till problemet besvarar inte automatiskt de taktiska problem som följer av den nuvarande *kombinationen av och konflikter mellan trender* mot nationell ekonomisk programmering, å ena sidan, och den internationella sammansmältningen av kapital (med den samtidiga ökningen av överstatliga nationella befogenheter) å den andra. För att besvara dessa taktiska problem samtidigt som man undviker de dubbla fallgroparna med dogmatism och pragmatism, måste man ta hänsyn till en rad *permanenta klasskampstrender* i Västeuropa vilka kommer att gälla åtminstone under en hel historisk period:

1. Den ekonomiska, sociala och politiska utvecklingen i Västeuropa fortsätter att bestämmas av *lagen om den ojämna utvecklingen*. Samtidigt som graden av ekonomisk integration i de västeuropeiska kapitalistiska länderna tenderar att öka, kommer den inte, på kort och medellång sikt, att resultera i en fullständig parallellitet när det gäller den ekonomiska, sociala och politiska utvecklingen i dessa länder.
2. Kombinerat med de historiska olikheterna i struktur och dynamiken i arbetarrörelsen i de olika västeuropeiska länder, skapar den ojämna samhällsekonomiska och politiska utvecklingen i dessa länder en ojämna utveckling av styrkeförhållandena mellan klasserna, och olika möjligheter till arbetarklassens erövring av makten och ett genombrott mot socialismen.
3. Vägran att utnyttja tillfälligt gynnsamma förhållanden för ett genombrott mot socialism på nationell nivå, under förvärdningen att villkoren ännu inte är mogna i grannländerna, skulle bara leda till stor besvikelse och demoralisering av arbetarklassen i landet i fråga, och därmed främja reaktionen, såväl nationellt som internationellt. Under de givna förutsättningarna, betyder internationalismen inte att socialister väntar tills "villkoren" är gynnsamma överallt och samtidigt (som mycket väl kan betyda att vänta väldigt länge!). Internationalism innebär tvärtom att utnyttja gynnsamma möjligheter för ett socialistiskt genombrott närhelst de uppstår i ett land, i syfte att bidra till att förbättra förutsättningarna till förmån för socialismen i grannländerna. Detta betoade Lenin gentemot mensjevikererna så tidigt som 1917, det finns inga skäl att inta en annan position i dag i Gemensamma marknaden.

---

¹³ **Le Monde**, 14 december 1966.

4. Därav följer att socialister bör fortsätta att arbeta för att störta kapitalismen inom gränserna för "sitt" eget land inom Gemensamma marknaden, så länge det är *objektivt möjligt* (dvs. så länge internationellt kapitalsamgående, internationell ekonomisk integration och tillväxt av överstatliga befogenheter inte har nått den punkt där det inte längre är möjligt att bryta den privata egendomens och den borgerliga statens järngrepp över landets resurser på nationell nivå). De internationella dimensionerna av denna kamp skulle då främst uppstå genom insatser av arbetarrörelsen i de andra medlemsländerna för att förhindra att det internationella kapitalet och institutionerna i den Gemensamma marknaden ekonomiskt stryper, eller militärt hotar, det land där arbetarklassen har erövrat makten. Takten och omfattningen av dessa defensiva insatser skulle bero på styrkeförhållandena, och förekomsten av organisationer som kan leda arbetarklassen i den riktningen.
5. Samtidigt som socialister därför upprätthåller sin allmänna traditionella inställning till kollektivt ägande, nationalisering, arbetarkontroll och erövring av den politiska makten, bör socialister utnyttja alla tillgängliga *möjligheter* för att skola arbetarna i en *internationalisering av klasskampen*, som är ett resultat av den växande trenden mot en internationalisering av kapitalet. Detta innebär bland annat en studie av möjligheterna till inrättandet av *internationella fackföreningar*, där man står emot ett enda internationellt företag och kämpar för ett *internationellt kollektivavtal*, vilket skulle förhindra företagare att utnyttja internationella löneskillnader. Som ett första steg i denna riktning behöver vi en internationell samordning av löne- och andra krav bland de arbetare som är anställda i samma trust eller bolag. Det behöver knappast sägas att motsättningarna mellan det fullständiga enandet av alla arbetsgivarorganisationer inom den Gemensamma marknaden, och den hopplösa ideologiska och nationella uppdelning av fackföreningarna, har lett och kommer att leda till en försämring för arbetarnas del när det gäller styrkeförhållandena mellan arbetsgivare och arbetare inom Gemensamma marknaden.
6. När processen med internationell sammanslagning och sammanflätning av kapital, och tillväxten av övernationella befogenheter har nått den punkt där kvantiteten övergår i kvalitet, och där arbetarna i de sex länderna faktiskt ställs mot en ny "europeisk" arbetsgivarklass, måste hela kampen för socialismen lyftas till den nya internationella dimensionen. Det är bara att hoppas att den förberedande fasen som anges i punkt 5 kommer att användas tillräckligt väl för att skapa goda förutsättningar för denna nya form av kamp för socialismen: annars kan detta, åtminstone under de första faserna, leda till allvarliga bakslag för denna kamp – man bör inte underskatta de enorma svårigheterna på vägen till den praktiska, internationella samordningen av denna politiska kamp, om så bara på grund av skillnader i språk och de nivåer av centralisering som behövs för en sådan kamp. Men när de objektiva villkoren inte lämnar något val, måste socialister visa sig vara vuxna att ta itu med de nya behoven, snarare än att gömma sina huvuden i sanden.

E. Mandel i januari 1967